

1 De grote brandweerschool in Beeskow Brandenburg fungeerde als centraal uitgiftepunt voor de brandweerregimenten. Hier werd regiment nr. 2 in dienst gesteld. Illustratie in een fotoalbum *Errinerungen an meine Dienstzeit*.

Collectie Ruud van Houtum

Moord en brand

Van Rijksbrandweer naar Feuerschutzpolizei-Abteilungen (motorisiert) in Nederland tijdens de Duitse bezetting

GERARD KOPPERS

Op 3 maart 1943 meldde de 'Rijksbrandweer' zich beschikbaar bij monde van de commandant, kapitein H.L. Pernot. De Rijksbrandweer zou het grootste beroepsbrandweerkorps ooit in Nederland worden, maar heeft uiteindelijk nauwelijks twee jaar bestaan. Het korte bestaan van het korps was echter wel een turbulente tijd, want er heeft zich nogal wat afgespeeld, zowel moord als brand.

267

Duits voorbeeld

Na de machtsovername door de Nazi's in 1933, nota bene naar aanleiding van een brand (in de Rijksdag te Berlijn), werden nieuwe denkbeelden over de positie en rol van de politie in het 'nieuwe Rijk' gevormd, waarbij de brandveiligheid ook als taak van de ordepolitie werd gezien. De brandweer werd in Pruisen dan ook via een wet onderdeel van de politie. Vijf jaar later kwam er een nieuwe brandwe wet in het aanzienlijk vergrote Duitsland, waarbij overal in het Duitse Rijk de brandweer een onderdeel van de politie werd. In grote steden (met meer dan 100.000 inwoners) werd een beroepsbrandweer gevormd, 'Feuerschutzpolizei' genaamd.¹ Vrijwillige brandweerkorpsen bleven zo mogelijk gehandhaafd en werden gewoon 'Feuerwehr' genoemd. Alles werd echter wel min of meer eenvormig opgeleid en er kwam een eenduidige rolverdeling bij bluseenheden, waarvoor ook gedetailleerde instructies werden gedrukt. Daarbij werd uitgegaan van de driedeling van de blusaanval en de inzet van een groep als kleinste tactische eenheid. Zo'n groep bestond dan uit een bevelvoerder, een chauffeur/pompbediener, een ordonnans (boodschapper),

Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid / Safe. Annual of Korpora, Heritage Public Safety, 266-297. DOI 10.5117/9789048563739_KOPPERS

¹ Gesetz über das Feuerlöschwesen vom 23 November 1938, B59.

- 2 Het Feuerschutzpolizeiregiment 'Sachsen' arriveert op 6 juni 1940 in Amsterdam en presenteert zich aan de Nederlandse pers in de Euterpestraat. Na de oorlog is deze straatnaam gewijzigd in Gerrit van der Veenstraat, nota bene een verzetsman die betrokken was bij de brand in het Bevolkingsregister van Amsterdam op 27 maart 1943.

Beeldbank WOII

een aanvalsploeg, een slangenploeg en een waterploeg.² Verder werd het materieel genormaliseerd, zodat de machines en slangen op elkaar pasten en de oude verenigingsstructuur werd vervangen door een strakke hiërarchische, landelijke organisatie. Alles ging draaien om het 'Führerprinzip', waarbij 'op zijn Hollands gezegd', 'de baas altijd gelijk heeft'. Bovendien werd veel werk gemaakt van de materiële uitrusting en de voorbereiding op luchtaanvallen, waarbij ook het gebruik van strijdgassen werd voorzien. De brandweer moest daarvoor leren om een 'brand- en ontsmettingsdienst' te worden, terwijl ook het optreden in grotere verbanden moest worden geleerd en geoefend. De brandweerkorpsen moesten 'Bereitschaften', later 'Kompanien' genaamd, vormen, waarmee naburige gemeenten bij grote rampen te hulp konden worden geschoten. In het kader van de luchtbescherming

² *Ausbildungsvorschrift für den Feuerwehrdienst, I. Teil: Der Löschangriff, Abschn. B: Die Gruppe* (Berlijn 1938).

werden onder het gezag van de minister van Luchtvaart ook 'SHD-Abteilungen', oftewel mobiele colonnes voor hulpverlening gevormd (Sicherheits- und Hilfsdienst). Dit waren militaire eenheden, die onder de Luftwaffe ressorteerden.³

Ook bij de Ordepolitie werden eenheden voor bovenlokale hulpverlening tot stand gebracht, die gevormd moesten worden uit beroepsbrandweerlieden. Daarvoor werd een regiment opgericht, het Feuerschutzpolizeiregiment, bestaande uit drie afdelingen met elk drie compagnieën, die elk drie secties van twee blusvoertuigen (groepen) telden. Naar aanleiding van de ervaringen bij de bombardementen op Guernica en Warschau kreeg brandweercommandant Hans Rumpf van Leipzig op 10 november 1939 de opdracht een brandweerregiment op te richten. Aanvankelijk werd ervan uitgegaan dat de sterkte 532 man zou tellen, terwijl later uitbreiding zou kunnen plaatsvinden. Het regiment zou permanent paraat zijn, waartoe het personeel werd ondergebracht in kazernes. Op 12 april 1940 was het 'Feuerschutzpolizeiregiment Sachsen' gereed voor inzet. De naam 'Sachsen' ontleende de eenheid aan de omgeving, waaruit het personeel was gerekruteerd. In het kielzog van de Duitse troepen trok het regiment naar Nederland en Frankrijk om met name de belangrijke havens en olievoorraden te beschermen.⁴ Omdat het regiment was voorbestemd om met de militairen mee te reizen in de bezette gebieden was sprake van militarisering, met rangen, uitmonsteringen en uitrusting.

Nederlandse brandweer

De brandweezorg was in Nederland van oudsher en op basis van de Gemeentewet uit 1851 in handen van de ruim 1000 gemeenten die er in 1940 waren. Daarbij bestonden grote verschillen tussen de organisatie en uitrusting in de steden en op het platteland. Om in ieder geval enig inzicht en overzicht te creëren werd in 1916 een Nederlandsche Brandweervereeniging opgericht, die in 1920 het predikaat 'Koninklijke' voor zijn naam mocht plaatsen. Daarvan waren aanvankelijk veel hoofden van brandweerkorpsen lid, die allemaal streefden naar samenwerking en professionalisering, maar gaandeweg kwamen er ook veel burgemeesters bij. In die tijd waren in Nederland alleen beroepsbrandweerkorpsen in Amsterdam (1874), Groningen (1884) en Den Haag (1889). De vereniging propageerde een grotere staatsbemoeyenis met de brandweer omwille van de eenheid van uitrusting en opleiding, en beijverde zich voor het maken van afspraken voor onderlinge hulpverlening bij grote branden. In de meeste gemeenten waren vrijwillige brandweerkorpsen en gemotoriseerde bluseenheden, maar vooral in kleinere gemeenten waren er nog wel zogeheten plicht brandweerkorpsen, uitgerust met handbrandspuiten van het

³ Kurt Lindner, *Der Sicherheits- und Hilfsdienst (SHD) und die Luftschutzpolizei (LS-Pol.)* (Seeheim-Jugenheim 1988).

⁴ Joachim Haase, Dieter Jaraus, *Die Feuerwehr-Regimenter im Zeiten Weltkrieg* (Keulen 2015) 55.

3 De officieren voor de Nederlandse Rijksbrandweer volgden een opleidingstraject, dat hen op 4 oktober 1942 onder andere in Dresden bracht. Niet alle deelnemers slaagden voor de opleidingen. Foto Th.C. Wetselaar.

Collectie auteur

model dat rond 1672 was uitgevonden door Jan van der Heyden, waarbij voor de bediening minstens 40 mensen nodig waren.⁵

In het kader van de voorbereiding op een mogelijke luchtoorlog kwam er in 1936 een Luchtbeschermingswet, op basis waarvan gemeenten voorzorgen moesten nemen en organisaties optuigen voor de brandbestrijding, redding, EHBO en gasbescherming en -ontsmetting.⁶ Tal van kleine motorspuitjes of slangenwagens vonden hun weg naar vrijwillige luchtbeschermingsorganisaties en blokbrandweeren en meestal vond instructie plaats door een ervaren brandweerkaderlid.

Rotterdam beschikte over een grote vrijwillige brandweer die opereerde vanuit de wijken en voor grote inzetten zwaar motormaterieel kon inzetten. Voor de eerste blusaanval werd gerekend op de waterleiding, waar vandaan met het slangenmaterieel gemakkelijk en snel kon worden opgetreden.

Het bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940 bewees dat het uitvallen van de waterleiding funest was en de branden onbeheersbaar werden. Het Duitse brandweerregiment 'Sachsen' arriveerde op 6 juni 1940 in Amsterdam en bereikte twaalf

⁵ G.P. Koppers, *Vijftig jaar Inspectie voor het Brandweerwezen* (Den Haag 1990) 13.

⁶ *Wet betreffende bescherming tegen luchtaanvallen* (Zwolle 1936).

dagen later Rotterdam. Daar werd nog geholpen bij het nablussen en op 26 juni kwamen 25 Duitse brandweercommandanten naar Amsterdam en Rotterdam om met eigen ogen te aanschouwen wat een luchtaanval kon aanrichten. In Rotterdam bleef een compagnie van het regiment achter ter bescherming van de haven, de rest trok door naar Frankrijk.

In Den Haag werd majoor Hans Dabbert van de derde afdeling van 'Sachsen' bij de Befehlshaber der Ordnungspolizei (BdO) belast met de reorganisatie van de Nederlandse brandweer naar Duits model. Daar hoorde ook de instelling van beroepsbrandweerkorpsen in de grote steden bij en de vorming van een Inspectie van het Brandweerwezen als centraal punt van de brandweer.

Als eerste hoofdinspecteur kwam de Amsterdamse brandweercommandant C. Gordijn in aanmerking, die in binnen- en buitenland in hoog aanzien stond, maar nadat gebleken was dat hij met een joodse vrouw was getrouwd werd hij voor de Duitsers onacceptabel. Besloten werd om een militair, de getalenteerde kapitein van de genie P.L. van Boven, aan te stellen, die in oktober 1940 de organisatie van de inspectie op zich nam.

Al snel werd het plan geopperd om ook in Nederland een landelijk inzetbare mobiele brandweercolonne op te richten. Het idee hiervoor is ongetwijfeld afkomstig van de commandant van de 3e afdeling van 'Sachsen', Hans Dabbert, die in Nederland was achtergebleven toen de rest doortrok naar Frankrijk.

Één compagnie had tot taak gekregen om het Rotterdamse havengebied te beveiligen, want naar aanleiding van de ervaringen na het bombardement van deze stad in mei 1940 bestond absoluut geen vertrouwen in de Rotterdamse brandweer. Die commandant, Dabbert, werd op 8 juli 1940 door de Befehlshaber der Ordnungspolizei (BdO) in Den Haag belast met het organiseren van het brandweerwezen naar Duits voorbeeld. In februari 1941 werd hij overgeplaatst naar Berlijn, later naar de Reichsfeuerweherschule in Eberswalde en uiteindelijk naar Dresden. Zijn opvolger, Heinrich Oster uit Aken, verbleef maar ruim een half jaar in Den Haag en werd in november 1941 afgelost door Horst Hertell van de Danziger brandweer. In april 1944 vertrok Hertell naar Hamburg, waar hij overigens tot 1963 in dienst bleef. Het feit, dat hij als hoge officier ononderbroken in dienst kon blijven, toont aan dat hij naar het (vaak strenge) oordeel van de geallieerden een 'goede Duitser' was geweest. Hans Aßmann uit Hannover was sinds januari 1944 de laatste Duitse brandweerschef in Nederland.

De in oktober 1940 aangestelde hoofdinspecteur van het Brandweerwezen, oud-genie-kapitein P.L. van Boven, zag wel in dat de stemming bij de brandweer over het algemeen niet erg pro-Duits was en werkte niet van harte mee aan het idee van een mobiele brandweercolonne. Bovendien was er in Nederland een nauwelijks geschikt brandweerkader. Er waren maar twee echte beroepsbrandweren (Amsterdam en Groningen) en voor brandweerleiders was pas aan het begin van 1940 een cursus van de grond gekomen dankzij de medewerking van de Amster-

damse brandweercommandant C. Gordijn.⁷ Die moest ook al veel van zijn officieren en onderofficieren afstaan om andere brandweerkorpsen te organiseren en op te leiden en om de nieuwe inspectie van het brandweerwezen te ondersteunen. Een prima oplossing voor de brandweercolonnes was de werving van gedemobiliseerde beroepsmilitairen van het Nederlandse leger, die lang niet allemaal aan de slag konden in het bedrijfsleven.

Op 12 mei 1942 werden de eerste kandidaat-officieren gekeurd in Amsterdam. Ondertussen werd door de BdO op 23 juni 1942 aan de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, mr. dr. K.J. Frederiks, geschreven dat er een (rijks)brandweerafdeling moest worden opgericht. De week daarop meldde Frederiks dat hij voorbereidende maatregelen nam en een krediet van ongeveer 2,5 miljoen gulden kreeg van zijn collega van Financiën. Begin augustus begon de zaak echt te rollen. Er lag een opzet van het regiment, dat zou moeten bestaan uit een staf en drie compagnieën. Elke compagnie bestond uit drie secties en elke sectie uit twee groepen. Een groep had één bluseenheid. De inspectie van het brandweerwezen leverde vier officieren en twaalf werden benoemd door de Duitse politiechef in Nederland, J.B.A. Rauter. Dat moest wel, want Frederiks wilde zijn vingers niet aan die twaalf branden. Dit waren officieren die waren geselecteerd op hun loyaliteit jegens de Nieuwe Orde. Uit Himmlers bureau in Berlijn kwam op 6 augustus het bevel om het Feuerschutzpolizei-Regiment Niederlande uit te rusten volgens het geldende plan voor de samenstelling van die regimenten. Ondertussen gingen 25 deelnemers aan de cursus voor brandweerofficier op reis naar München. Onder hen vijftien die bestemd waren voor het regiment. Acht dagen na de officieren ging een groep onderofficieren op reis. Zij begaven zich naar Beeskow-Mark, het logistiek centrum van de brandweeregimenten.

De werving voor de manschappen verliep via een oproep voor sollicitanten voor de politie en de beroepsbrandweer in alle kranten op 14 september 1942. Vóór 19 september moest reflectie plaatsvinden. De aanstelling, met een proeftijd van één jaar, geschiedde voor ten minste vijf jaar. Leden van brandweerkorpsen, niet zijnde beroepsbrandweer en oud-militairen, genoten voorrang. Begin oktober gingen ook de manschappen op reis naar Duitsland, waarschijnlijk het logistiek centrum van het regiment 3 in Königshütte in Opper-Silezië (nu Polen). De officieren verschoven van München naar Dresden. Begin november gingen de officieren naar Hannover. Ondertussen had al een eerste schifting plaatsgevonden, want van de zo zorgvuldig geselecteerde officieren op basis van Rauters criteria waren er per 1 november drie ontslagen wegens (gebleken) ongeschiktheid: de kapiteins J.J. Kaffka Dengler, A.M.A. Spaargaren en de 1e luitenant B.W. Wagenaar konden naar huis. De beoogd commandant, majoor A. Roelofsen van de inspectie, afkomstig van de Amsterdamse brandweer, had zelf al afgehaakt. Bijgevolg kwam de hoogst overgebleven offi-

⁷ Cursus voor brandweerleiders gehouden 18-12-40-17-1-41 door C. Gordijn Jr., commandant Brandweer Amsterdam.

- 4 Eén van de deelnemers aan de officierscursus was Th.C. Wetselaar, hier in het 'oude' uniform als luitenant.

Collectie auteur

- 5 Op 26 maart 1943 kreeg de nieuwe Rijksbrandweer de opdracht tot blussing van de toen al drie dagen brandende pier van Scheveningen. Het incident werd gebruikt als een goede oefening. Foto Th.C. Wetselaar.

Collectie auteur

FLITS

De wnd. Directeur-Generaal van Politie, Professor Schrieke in gesprek met General-Oberst Dalugee

De chef der Ordnungspolizei, de SS-Oberst-gruppenführer en General-Oberst der politie plaatsvervangend Rijksprotector in Bohemen en Moravie, Dalugee, heeft een bezoek aan Nederland getracht. Hij inspecteerde gedurende zijn verblijf te 's-Gravenhage de daar gestationeerde brandweer-afdeeling. General-Oberst Dalugee inspecteerde voorts de te Schalkhaar bij Deventer ondergebrachte afdelingen van het Nederlandsche politie-opleidingsbataljon. Zoowel over de brandweer-politie als over het opleidingsbataljon liet de chef der Ordnungspolizei zich in zeer waardeerende woorden uit.

EN

uit het bezoek van GENERAL-OBERST DALUEGE

6 'Flitsen uit het bezoek van General-Oberst Daluege'. Illustratie in: *De Nederlandsche politie*. Orgaan van een kameraadschapsbond der Nederlandsche politie 11 (1943).

Inv.nr. 60360

cier, Harie Pernot, de Limburgse Jeugdstormleider en sportman, in de positie van korpscommandant.⁸

Op 18 december waren de opleidingen voltooid en op 2 januari 1943 werden de officieren, onderofficieren en manschappen verzameld in het kamp 'Hungeriger Wolf' in Itzenhoe in Noord-Duitsland. Feitelijk was dit de startdatum van het Nederlandse regiment. Op 8 februari werd het regiment nog geïnspecteerd om op 27 februari op de oefenplaats Neumünster in dienst te worden gesteld door Generalinspekteur des Feuerlöschwesens Generalleutnant, Dr.-Ing. J. Meyer. Meteen daarna verhuisde het regiment naar het complex van het Aloysiuscollege aan de Oostduinlaan in Den Haag, waar het zich op 3 maart als paraat meldde. Daar kwam op 3 april Kurt Daluege, chef van de Ordnungspolizei voor het gehele Duitse Rijk, de SS-Oberst-gruppenführer en General-Oberst van de politie even op inspectie. Het regiment bestond toen nog uit een staf en drie compagnieën.

Operationeel

Vanaf 3 maart was het regiment 'paraat' en op 18 maart 1943 vond de eerste inzet van de Rijksbrandweer plaats: na een bombardement in Maassluis werden ook twee autospuiten van de Rijksbrandweer ingezet en op 26 maart mocht worden geprobeerd de brandende pier van Scheveningen te blussen.

Dit werd vooral gezien als een prima oefening want van een succesvolle bestrijding van die brand kwam het niet. Succes werd wel geboekt na het geallieerde bombardement op Wilton-Fijenoord in Rotterdam, waarbij vooral veel schade werd aangericht aan woonblokken rond de Mathenesserweg en Marconiplein.⁹ Met drie complete compagnieën werd uitgerukt en geblust, waarbij het niet zelden tot onbegrip kwam, omdat de Nederlandse bevolking nog niet gewend was aan brandweereenheden die in grote gesloten verbanden optraden. Een paar weken later, op 16 april, werd Haarlem getroffen door een bombardement, dat bedoeld was voor de NS-werkplaatsen, maar vooral de woonwijk 'Amsterdamsche Buurt' trof. Onder de talloze instellingen die zich op de hulpverlening wierpen, bevond zich ook een compagnie van de Rijksbrandweer uit Den Haag. Gewillig lieten de brandweerlieden zich fotograferen bij de bergingswerkzaamheden, waarbij ook allerlei NSB-instellingen prominent in beeld werden gebracht. De week daarop werd een interview van het ANP met commandant Pernot gearrangeerd en in de dagbladen geplaatst. Pernot lichtte toe wat de taken van het korps waren en hoe de selectie en de opleiding plaatsvonden. Daarbij werd de term 'Rijksbrandweer' gehanteerd, waarmee nog eens werd benadrukt dat het een Nederlandse instelling onder Nederlandse

⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken: Afdeling Binnenlands Bestuur, nummer toegang 2.04.57, inventarisnummer 2602.

⁹ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken: Afdeling Brandweer en de Inspectie voor het Brandweerwezen, nummer toegang 2.04.75, inventarisnummer 166.

leiding betref. Doormiddel van deze publiciteit werd de hoop gekoesterd de nodige misverstanden te voorkomen.

Een fraai staaltje propaganda uit de beginperiode was ook het optreden bij de kolossale brand achter het Carlton Hotel in het centrum van Amsterdam. Op 27 april 1943 stortte daar uitgerekend op het hoofdkwartier van het Luftgaukommando Holland een bommenwerper neer. Er ontstond een – zelfs voor Amsterdamse begrippen – zeer grote brand, waarvoor, overigens zonder medeweten van de commandant van de Amsterdamse brandweer, assistentie van heinde en ver werd aangevraagd. Ook de Rijksbrandweer uit Den Haag rukte uit en niet zonder overdrijving stuurde Rauter een telex aan Himmler, waarin hij rapporteerde dat het Nederlandse brandweerregiment een vleugel van het Carlton had weten te behouden.

De 3e compagnie van de 'Brandweerpolie-afdeling Nederland', zoals deze eenheid werd genoemd, was in maart onder leiding van opperluitenant G.A. Meijer al naar de Quarantaine-inrichting in het Rotterdamse havengebied gestuurd om daar de 2e compagnie van Regiment 2 af te lossen. Eind april toog de 2e compagnie met opperluitenant Th.C. Wetselaar naar Baarn en betrok daar het kasteel Groeneveld.

De 1e compagnie ging met opperluitenant Walthuis naar Deurne en nestelde zich in de Sint Josephschool. De inmiddels opgeleide 4e compagnie bleef in Den Haag. De staf, onder leiding van korpscommandant kapitein Pernot, trok in Baarn in huis De Harscamp en villa Buitenzorg.

Ondertussen waren ook de hoofdlijnen van de organisatie geregeld vanuit Berlijn. Op 19 maart 1943 werd bepaald dat de leden van het FSchP.Regt. 'Niederlande' Nederlanders waren en dat de voertuigen door het Hauptamt Ordnungspolizei ter beschikking werden gesteld. Vandaar ook dat ze de Duitse 'Pol'-kentekens kregen. Daarvoor moest door Nederland dan ook een soort huurkoop worden betaald gedurende tien jaar. Het regiment viel direct onder de BdO in Den Haag. Het toezicht op het regiment werd uitgeoefend door politiekapitein Petersen en zeven onderofficieren.

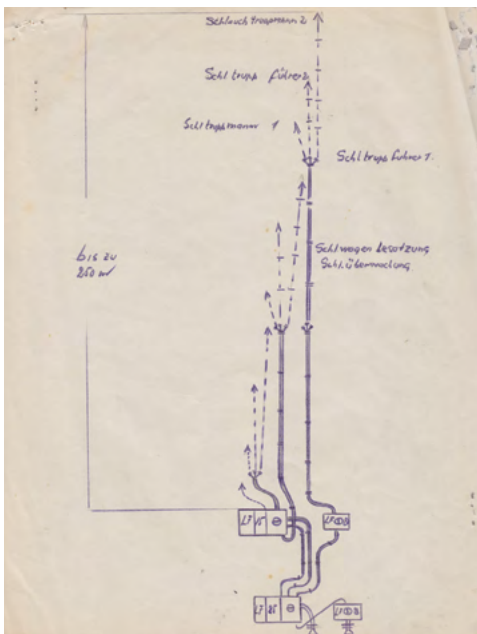
Andere regimenten

In Nazi-Duitsland werd in juni 1941 een derde en in februari 1942 een vierde brandweerregiment opgericht en in mei 1942 werden voorbereidingen getroffen voor de oprichting van een nieuw regiment 'Böhmen-Mähren'. Voor de officieren werd een opleiding van dertien weken georganiseerd: zes weken basisopleiding op de brandweerschool in Beeskow-Mark, daarna vier weken in Dresden en München en dan nog drie weken bij een actief regiment. Voor de onderofficieren kwam er een basisopleiding van zes weken in Beeskow-Mark en een manschappenopleiding in het logistiekcentrum van Regiment nr. 3 in Königshütte in Opper-Silezië. De sterkte van een regiment was op dat moment al bepaald op 1440 man met 538 voertuigen. De luchtaanval op Lübeck op 29 maart 1942 bracht het besef dat ook in het Duitse thuisgebied brandweerreserves nodig zouden kunnen worden,

- 7 Voor de opleiding en instructie werd oorspronkelijk Duits opleidingsmateriaal gebruikt. Het basisboekje over de werkverdeling op een bluseenheid wordt in het Nederlands vertaald en voorlopig als 'ontwerp' gehanteerd.

Foto G.P. Koppers. Collectie auteur

- 8 Naar aanleiding van de bombardementen op Duitse steden werd een nieuw leerstuk toegevoegd aan de lesstof: brandgangen. Daarbij wordt met waterstralen een soort van corridor opgesteld, waarmee mensen uit de brandende binnensteden kunnen vluchten.

Foto Th.C. Wetselaar. Collectie auteur

9 In Duitsland werden Nederlandse compagnieën regelmatig ingezet in gebombardeerde steden. Dat was natuurlijk mede waarvoor de Rijksbrandweer was bedoeld. Toen de afdeling 'Brabant' twee maanden in Bochum was gestationeerd, was dit soort tonelen bijna dagelijkse kost voor de mannen.

Foto Th.C. Wetselaar. Collectie auteur

waarop de bestaande regimenten en afdelingen werden herverdeeld. In april werd de in Rotterdam en Vlissingen gelegerde compagnie van 'Sachsen' afgelost door de 2^e compagnie van 'Hannover' en de wens tot de oprichting van nog een regiment in de buurt van het Roergebied werd voor het eerst uitgesproken. In Den Haag voerde majoor Dipl.-Ing. H. Hertell – de opvolger van majoor Dabbert als zaakgelastigde voor de brandweer in juni 1942 – besprekingen met de Inspectie van het Brandweerwezen over de oprichting van ten minste een afdeling van drie compagnieën voor en met Nederlanders. Met de werving en keuring van de officieren was al gestart.

Ondertussen was op 24 juni het 'Feuerschutzpolizeiregiment Hannover' in dienst gesteld en de sterkte van de regimenten bepaald op 1084 man met 305 voertuigen. Een regiment bestond uit drie afdelingen met ieder drie compagnieën, waarbij elke compagnie bestond uit 99 man met 25 voertuigen. Later werden de indelingen en sterkten een aantal keren veranderd. Om verwarring te voorkomen, werd Sachsen regiment 1 en Hannover regiment 2. In Oost-Pruisen ontstond min of meer op eigen initiatief van de brandweer een derde regiment en in de Oekraïne werd een vierde regiment gevormd. In het voorjaar van 1942 ontstond het idee om ook in de bezet-

te gebieden van Tsjechië en Nederland mobiele brandweerkorpsen op te richten, waarna werd besloten om de Feuerschutzpolizeiregimenten Böhmen-Mähren en Niederlande op te zetten. Opvallend genoeg werd van meet af aan de term Feuerschutzpolizei gehanteerd, waarmee duidelijk werd aangegeven dat de organisatie een onderdeel van de politie moest worden. Het regiment uit Bohemen-Moravië kreeg nummer 5, maar het Nederlandse regiment is nooit officieel genummerd.

Op 7 mei 1943 werd besloten de regimenten te splitsen en tien zelfstandige afdelingen te vormen. Feuerschutzpolizei-Abteilung (motorisiert), afgekort FSchP. Abt. (mot.) was de betiteling.

Een afdeling werd gevormd door een staf van 54 man en 31 voertuigen en vier compagnieën van 130 man en 48 voertuigen elk. In totaal was de begrote sterkte 574 man met 223 voertuigen. De Afdeling Nederland was toen net operationeel en met de werving voor de volgende fase was al begonnen. Aanvankelijk werd die tweede afdeling Nederland II genoemd, maar vanaf februari 1944 werden de afdelingen definitief ingericht en kregen ze de namen Holland en Brabant, naar het landsdeel waar de hoofdkwartieren van de beide afdelingen lagen: Baarn en Deurne.

Naar aanleiding van de toenemende luchtaanvallen op het Duitse gebied en de beveiliging van met name de industrie, werd nogal geschoven met de afdelingen. Zo was Sachsen oorspronkelijk in Nederland, daarna in Frankrijk en later in Roemenië en Rusland te vinden. De Nederlandse afdelingen waren vanaf het begin bedoeld om ook elders in het *Reichsgebiet* ingezet te worden en inderdaad is verschillende keren opgetreden in het Ruhrgebied en zijn er compagnieën gelegerd geweest in Bochum, maar niet voor heel lang.¹⁰

Splitsing en groei

Nadat de afdeling Nederland het formaat van een afdeling had bereikt, werd bij de BdO, inmiddels in Nijmegen, besloten dat een tweede afdeling moest worden opgericht. Daarvoor werd de bestaande afdeling Nederland I genoemd en de nieuwe Nederland II. Maar intussen was in Berlijn ook al besloten dat alle regimenten voor 15 juni moesten worden opgeheven en dat de afdelingen zelfstandige eenheden moesten worden. De zomer van 1943 stond in het teken van een nieuwe wervingsronde voor kader en personeel. De situatie in Nederland was echter in een jaar tijd nogal veranderd. Doordat ex-militairen werden teruggevoerd in krijgsgevangenschap en steeds meer mannen werden ingezet voor arbeidsinzet in Duitsland, was een baantje bij de politie – of nog mooier – bij de brandweer, uitermate populair. Je deed nuttig en goed werk, je hoefde niet naar Duitsland, bleef misschien redelijk dichtbij huis en had goed te eten. Aan sollicitanten dan ook geen gebrek, maar aan geschikte reflectanten wel. In oktober gingen vijftien vaandrags (aspirant-officieren) voor opleiding naar Duitsland, waarvan het overgrote deel voor de Rijksbrandweer

¹⁰ Joachim Haase, Dieter Jarausch, *Die Feuerwehr-Regimenter im Zeiten Weltkrieg* (Köln 2015) 55.

10 In februari 1944 moesten de voertuigen herkenbaar gemaakt worden met afdelingselementen. Afdeling 'Holland' had een schaatser op de spatborden en de afdeling 'Brabant' hanteerde de Brabantse leeuw uit het provinciewapen.

Foto Th.C. Wetselaar. Collectie auteur

bestemd was. Op 8 november 1943 werden 62 manschappen opgeroepen voor een opleiding in Den Haag, die deze keer in eigen hand gehouden werd. In december kwamen er nog eens twintig bij.

In 1943 werd ook het uiterlijk aangepast, waarbij het uniform van de staatsbrandweerpolitie werd uitgevoerd conform dat van de staatspolitie, zij het dat de kraagspiegels en broekbiezen werden uitgevoerd in donkerrood. Bovendien werd de Nederlandse leeuw, die door geüniformeerde rijksambtenaren werd gebruikt, vervangen door de springende granaat van de staatspolitie. Ook de snit werd aangepast aan de inmiddels Duitse modellen, zodat op het eerste gezicht het onderscheid met foute organisaties niet gemakkelijk was te maken.

Doordat ex-militairen werden teruggevoerd in krijgsgevangenschap en steeds meer mannen werden ingezet voor arbeidsinzet in Duitsland, was een baantje bij de politie – of nog mooier – bij de brandweer, uitermate populair.

Half december 1943 begon een periode van verschuivingen en verplaatsingen, waarbij – tot veler verrassing – ook een paar keer stationering in Duitsland op het programma stond. Met het oog op de splitsing werd een kapitein naar Deurne gestuurd om daar het hoofdkwar-

tier van de tweede afdeling te vestigen. Kapitein Bresser was in juli 1942 begonnen als ondercommandant van de nieuwe beroepsbrandweer in Haarlem, die inmiddels ook onderdeel van de Staatsbrandweerpolitie was geworden. De 2e compagnie, die in Baarn zat, werd naar Winterswijk overgeplaatst, waar een nieuwe vestiging in de barakken achter het feestgebouw aan de Haitsma Mulierweg werd 'geopend'. De vestiging Winterswijk werd onderdeel van de tweede afdeling. Op 9 januari 1944 werd besloten de afdelingen I en II te hernoemen in Holland en Brabant.

In januari werd geïnventariseerd wie 'vrijwillig' voor kortere of langere tijd in Duitsland wilde worden ingezet. Onder 'korter' werd verstaan maximaal acht weken en 'langer' was eigenlijk voor onbepaalde tijd. Voor 56 man van de 1e compagnie in Deurne was dat het teken dat ze de dienst moesten zien te verlaten en om die reden doken ze onder. Toen begin februari een herschikking van de regimenten plaatsvond, waarbij die in Westfalen verplaatst werden naar Midden-Duitsland, werd ook middels een 'Schnellbrief' van Himmler bepaald dat de nieuwe afdeling Brabant met drie compagnieën naar het gebied van de BdO Münster moest worden overgeplaatst. Dit werden er maar twee (1e en 2e compagnie) omdat de rest nog niet compleet was en stationering plaatsvond aan de Harpener Hellweg in Bochum. Op 10 april kwamen ze weer terug en werden in totaal acht compagnieën gevormd:

- 1 Afdeling Holland, staf en 1e compagnie in Baarn, 2e en 4e compagnie in Den Haag, 3e compagnie in Rotterdam,
- 2 Afdeling Brabant, staf, 1e en 2e compagnie in Deurne, 3e en 4e compagnie (in opbouw) in Winterswijk.

In mei 1944 vertrok de 2e compagnie van Holland naar Weesp, waar het barakkenkamp De Roskam betrokken werd. Van langduriger verblijf in Duitsland kwam niet zoveel terecht. Als rijksambtenaar maakten de wettelijke regelingen over standplaatsen en vergoedingen het zomaar verplaatsen vrijwel onmogelijk.

Inzetten

De dagen werden gevuld met opleiden, oefenen, exercitie, het onderhoud van kleding, gebouwen en materieel, inclusief het diverse keren overschilderen met camouflagestrepen, wachtlopen, levensbeschouwelijke lessen, (Duitse) taallessen en wachthouden. Bij die laatste – veelvuldige – bezigheid werd veel gebruik gemaakt van sterke drank, wat nogal eens leidde tot 'ondisciplinair' gedrag, zelfs van officieren. Maar 'gelukkig' was er ook regelmatig wat te doen.

Van de inzetten van de Rijksbrandweer of brandweerpolitie-afdelingen is geen volledig overzicht te krijgen. Duidelijk is dat in juli 1943 bij een heidebrand in De Peel geassisteerd werd en dat een compagnie onder leiding van opperluitenant Wetselaar te hulp is geschoten na het bombardement op de Fokkerfabrieken in Amsterdam-Noord. Die inzet, op 25 juli 1943, werd ook memorabel doordat één van de

- 11** Het uitrukken in colonne vereiste enige oefening. Op 25 juli 1943 raakte een lichte autospuit van de 2e Compagnie te water in de Singelgracht aan de Mauritskade in Amsterdam toen de bocht niet goed gemaakt werd. Er vielen geen gewonden en het voertuig werd door de Amsterdamse brandweer op het droge gezet.

Foto Th.C. Wetselaar. Collectie auteur

- 12** De relatief saaië dienstweken werden niet alleen met sport, maar ook met drank afgewisseld. Daardoor gebeurden regelmatig ongelukken, zoals hier op 7 maart 1944 in Deurne. Drie inzittenden raakten zwaargewond. Omdat er drank in het spel was werd het niet geïnclassificeerd als dienstongeval en zodoende kostte het twee man hun baan.

Foto Tiemen Bosma. Collectie auteur

13 De ordonnanstas van de in Deurne dienende Tiemen Bosma bleef bewaard en bevindt zich in de collectie van Korpora. Bosma bewaarde ook enkele foto's, waaronder de vorige, van het auto-ongeval.

Inv.nr. K00900.A

voertuigen uit de colonne, een trekker met aanhangmotorspuit, bij een snelle bocht naar rechts, plotseling rechtdoor ging en via een lantaarnpaal in het water van de Amsterdamse Mauritskade belandde. Alle zes inzittenden konden zich redden en het voertuig werd door de collega's van Amsterdam weer op het droge getakeld.

Een week daarvoor, op 17 juli, was er ook al uitgerukt naar Amsterdam-Noord na een bombardement. Verder werd op 11 augustus 1943 hulpverlenend bij een brandende stro-opslag in Deurne en op 10 februari 1944 bij een fabrieksbrand in Helmond. Het detachement in Rotterdam was kennelijk op 4 september 1943 ergens ingezet, omdat toen twee wachtmeesters betrappt werden op de diefstal van tabak, wat hen later hun baan kostte. Verder werden er kelders leeggepompt in Den Haag (op 6 februari 1944), Vlaardingingen (op 15 februari 1944), Rotterdam (op 21 en 23 april 1944) en Den Haag (op 19 mei 1944).

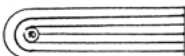

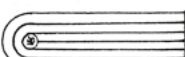

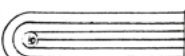

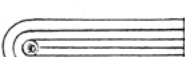

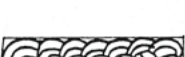
Op 22 februari werden Nijmegen, Arnhem en Enschede getroffen door geallieerde bombardementen, waarbij in ieder geval eenheden uit Baarn, Deurne en Winterswijk in Nijmegen zijn ingezet.¹¹ Ook bij de bomaanval op de Kleykamp in Den Haag op 11 april 1944 werd hulp verleend, evenals bij de brand op 14 mei 1944 in de vliegtuigfabriek van Pander in Rijswijk. Ook bij ‘gewone’ branden werd soms opgetreden: een boerderijbrand in Deurne op 28 maart 1944, een nieuwe brand in de stro-opslag in diezelfde plaats op 19 april 1944 en een brandende strowagon bij het station Deurne op 4 mei 1944 en nog een keer in die plaats bij een boerderijbrand op 14 juni 1944. Op 19 juli 1944 werd door de toevallig passerende afdeling Brabant een brandende melkfabriek in Hengelo (Ov.) geblust, op 25 juli vond assistentie plaats bij een fabrieksbrand in Helmond en op 21 augustus bij een boerderijbrand in Asten. Grote inzetten, zoals de Duitsers voor ogen hadden, kregen de afdelingen ook voor hun kiezen. Uit bedankbrieven en andere mededelingen blijkt dat er op 27 maart 1944 is geassisteerd na een bombardement op Essen, op 11 april 1944 in Aken, in mei wederom in Essen en Aken, in september in Wesel en mogelijk in Kleef en Emmerik. Exacte opgaven zijn helaas niet meer te achterhalen.

Dolle Dinsdag

Na de invasie van 6 juni 1944 heerste een staat van paraatheid en konden ‘betrouwbare’ officieren en onderofficieren een wapen krijgen voor de eigen verdediging. Het betrof meestal tweedehands pistolen en soms was er zelfs geen bijpassende munitie. De lagere rangen kregen een dolk, eigenlijk een omgebouwde bajonet. Van de gelegenheid werd ook gebruik gemaakt om een ‘Reglement Inwendige Dienst’ op te stellen, dat overigens het ‘ontwerp’-stadium nooit ontsteeg. Ook opleidingsmateriaal was over het algemeen als ‘ontwerp’ bestempeld, omdat in Den Haag niemand zijn handtekening kon of wilde zetten en orders direct van Duitse bazen niet erg populair waren en dus konden rekenen op al dan niet weldoordachte tegenwerking.

Op 5 september 1944 was het Dolle Dinsdag in Nederland. Geruchten over een snelle opmars van de geallieerden vanuit België zorgden voor grote paniek onder Duitsers en NSB'ers. In Weesp werd ‘alarm’ gemaakt om snel op te breken, waarna tachtig procent van de manschappen de vlucht nam. Ook elders doken veel brandweermannen onder. Alleen al van Holland raakten er vierhonderd ‘zoek’ in de eerste dagen. De compagnieën uit Deurne trokken naar Winterswijk, waar Brabant zich opnieuw groepeerde. Er bleken maar 246 man over te zijn, zodat er maximaal twee compagnieën te vullen waren. De 3e en 4e compagnie werden opgeheven. Van Holland was de Rotterdamse compagnie ondergedoken en hun commandant, Meijer, naar Winterswijk gevlucht. In Weesp en Baarn bleek bijna niemand meer over en toen de mannen uit Den Haag op 7 oktober naar Winterswijk trokken, werden ze

¹¹ NL-HaNA, BiZa / Binnenlands Bestuur, 1879-1950, 2.04.57, inv.nr. 166.

	LIEUTENANT - KOLONEL.	
ZWARTE - SPIEGEL 2 STERREN - 2 ZILVEREN BALK.		GEVLOCHTEN ZILVEREN EPAGLETTEN.
	MAJOR.	
ZWARTE - SPIEGEL 1 STER. - 2 ZILVEREN BALK.		GEVLOCHTEN ZILVEREN EPAGLETTEN.
	KAPITEIN.	
ZWARTE - SPIEGEL 3 STERREN.		ZILVEREN EPAGLETTEN.
	OPPER - LIEUTENANT.	
ZWARTE - SPIEGEL 2 STERREN.		ZILVEREN EPAGLETTEN.
	LIEUTENANT.	
ZWARTE - SPIEGEL 1 STER.		ZILVEREN EPAGLETTEN.
	ONDER - LIEUTENANT.	
ZWARTE - SPIEGEL 1 GEBOMMELDE KNOOP.		ZILVEREN EPAGLETTEN.
	HOOFD - WACHTMEESTER.	
ZWARTE - SPIEGEL 2 ZILVEREN HAKEN.		ZILVER MET ZWART DOORVLOCHTEN EPAGLETTEN.
	OPPER - WACHTMEESTER.	
ZWARTE - SPIEGEL 1 ZILVEREN HAAK.		ZILVER MET ZWART DOORVLOCHTEN EPAGLETTEN.
	WACHTMEESTER.	
ZWARTE - SPIEGEL 1 ZILVEREN STREEP.		ZWART GEVLOCHTEN EPAGLETTEN.
	ONDER - WACHTMEESTER.	
ZWARTE - SPIEGEL.		ZWART GEVLOCHTEN EPAGLETTEN.

RANGONDERSCHEIDINGEN DER STAATSBRANDWEERPOLITIE.

14 Met de inlijving in de staatspolitie werden ook de rangonderscheidingen daarvan ingevoerd bij de staatsbrandweerpolitie. Illustratie in: *Inwendige Dienst Staatsbrandweerpolitie* (Rotterdam 1944).

Collectie auteur

15 Onderofficierspet van de Rijksbrandweer.
Foto Jacques Zwerver (Korpora).

Inv.nr. 00039003

16 Boven schouderstukken van een wachtmeester of onderwachtmeester en onder kraagspiegels van een opperwachtmeester van de Rijksbrandweer. Foto Jacques Zwerver (Korpora).

Inv.nrs. 00039011, 00010955

17 De brandweerlieden werden bij gebrek aan brand vooral bezighouden met sportevenementen. Het korps werd zodoende in diverse competities een geduchte tegenstander. Dit elftal is gefotografeerd in Winterswijk in augustus 1944.

Foto Th.C. Wetselaar. Collectie auteur

op de Veluwe beschoten, zodat ze niet meer verder konden. Daarop dook bijna iedereen onder. Zo'n 70 Rotterdammers, die waren 'verdwenen' meldden zich na een paar dagen bij de Rotterdamse brandweer, die immers ook onderdeel van de Staatsbrandweerpolitie was, maar ze werden na drie weken door een lijst van de commandant daar verzameld en uitgeleverd aan de Sicherheitsdienst, die ze wegvoerde richting Zwolle. Een aantal werd ook meegezogen in de beruchte razzia's in Rotterdam in november 1944.

Ook bij andere korpsen meldden zich brandweerlieden. In Groningen waren dat er vijftien en in Amsterdam 43. De Amsterdamse brandweer hield echter de deur op slot, zodat de oud-brandweermannen terechtkwamen bij de politie. Die had wel personeelsgebrek en kon best enige geoefende en gedisciplineerde mensen gebruiken.

Wat er in Winterswijk nog over was moest op 4 oktober verplaatst worden naar Beeskov in Brandenburg. Opnieuw brak er grote onrust uit en uiteindelijk zijn er maar 81 man naar Duitsland vertrokken. Degenen die waren overgebleven werden ter beschikking gesteld voor de Arbeidsinzet in Gelderland. Het idee was dat ze als 'spitters' konden dienen bij het graven van verdedigingswerken of tankversperringen. Wie toen nog niet ondergedoken of gevlucht was, werd door een Duitse officier te verstaan gegeven over te gaan naar de Landwacht, een soort hulppolitie. Dit ging zelfs kapitein Meijer te ver, maar in de woordenwisseling met de Duitse luitenant werd hij neergeschoten. Hij overleed op 10 oktober in het Winterswijkse ziekenhuis aan de Eelinkstraat. Enkele tientallen brandweermensen werden

- 18** De ambachtsschool in Doesburg fungeerde van oktober 1944 tot april 1945 als uitvalsbasis voor het detachement Brandweerpolitie, dat ter beschikking was gesteld aan de Organisation Todt. Van hier moesten bewakings- begeleidingsdiensten worden verricht. Ansichtkaart.

Collectie Historische Vereniging Stad en Ambt Doesborgh

289

nadien nog her en der gesignaleerd – al dan niet bewapend – als bewakers of hulp-politiemensen. Een aantal van hen ging of zat al in het verzet en gebruikte daarvoor vaak uniformen en wapens.

De 111 man die nog over waren gingen inderdaad naar Organisation Todt, de bouworganisatie van de Nazi's, maar werden daar door de verrukte leider verwelkomd als geüniformeerde en gedisciplineerde bewakers en toezichthouders op de werkzaamheden. Weigeren zou stopzetting van de betaling betekenen, reden om zich onder leiding van vaandrig Smit, die de plaatsvervanger van kapitein Meijer was geweest, te laten inkwartieren in de ambachtsschool te Doesburg. Vandaar werden ze in wisselende samenstellingen ingezet voor bewakingsklussen, waarbij veelal werd samengewerkt met Duitse politiemensen. Doorgaans werden deze beveiligingstaken niet al te serieus genomen en er zijn tal van verhalen van verzetslieden in de Achterhoek, die vaak – met behulp van de staatsbrandweerpolitie – konden ontsnappen. Het ging soms weleens mis, zoals toen een brandweerman met een Duitse politiemans op jacht moest naar een ontsnapte verzetsstrijder en hij die min of meer onbedoeld neerschoot, met fatale gevolgen.¹²

De mannen in Doesburg werden aan het lijntje gehouden met de belofte van plaatsing bij een beroepsbrandweer in het land, maar daar kwam na de bevrijding van de Achterhoek begin april maar weinig van terecht.

¹² Henk G. Westland, 'Als de aarde zo een paradijs moet worden', in: *Marechaussee Contact* 1 (2012) 20-21.

19 Op 4 januari 1945 trouwde de in Doesburg gestationeerde wachtmeester Van de Klift met mejuffrouw Minke. De collega's vormden een erewacht bij de uitgang van het stadhuis in Doesburg en demonstratief werd de Nederlandse militaire groet in plaats van de 'Germaanse groet' gebracht. Ook is te zien dat de hoofddeksels over het algemeen niet langer de originele Duitse snit hadden.

Foto Beeldbank WOII

De 'gezagsgetrouwen' bleven na aankomst in Beeskow enige tijd bij elkaar, maar de voertuigen werden onmiddellijk in beslag genomen en elders ingezet in het zwaar geteisterde Duitsland. Op 5 december werd in Beeskow besloten dat de afdelingen Holland en Brabant werden ontbonden en de overgeblevenen konden kiezen tussen dienstneming bij de Feuerschutzpolizei in Duitsland of terugkeer naar Nederland. 25 Man bleven in Beeskow, de rest ging naar Nederland. Toen de frontlijn in februari 1945 ook bij Beeskow kwam te liggen, werd alles gedirigeerd naar de brandweerschool in Celle, maar de colonnes vielen al snel uit elkaar. De laatsten, die in februari 1945 Nederland bereikten, meldden zich bij de BdO, die inmiddels in Meppel zat, de Staatsbrandweerpolitie in hun woonplaats of in de buurt. Dege-
nen die terugkeerden uit Duitsland en boven de veertig jaar waren konden naar een brandweerkorps en de jongeren werden aangesteld als Freiwilligen bij de politie, met de daarbij behorende uniformering en bewapening. Toen ook de rest van Nederland bevrijd was, werden de meeste leden, die lid van de NSB waren geweest of heel

uitgesproken pro-Duits, geschorst en ontslagen met verval van allerlei rechten. Een paar kwamen in interneringskampen en gevangenissen terecht, maar uiteindelijk bleek dat 80% eervol kon worden ontslagen.

In de loop van de jaren waren er negen korpsleden overleden, onder wie de vermoorde kapitein Meijer en de in september 1944 gearresteerde vaandrig Mekkering, die net als de wachtmeesters Stevens en Van der Kwast in een concentratiekamp overleed.

Wat er over was aan brandweerlieden na de turbulente eerste week van september werd aan het eind van de maand opgedragen met het materieel naar Duitsland uit te wijken. Dit veroorzaakte een tweede golf van onderduikers en uiteindelijk zijn er maar zo'n tachtig korpsleden naar Beeskov in Brandenburg afgereisd met de resterende voertuigen. Daar werden op 5 december officieel de afdelingen Holland en Brabant ontbonden. Via het Tijdelijk Brandweerbesluit, dat al in Londen was vastgesteld voor het bevrijde Nederland, werd de Staatsbrandweerpolitie per 14 september 1944 opgeheven en het personeel officieel per 1 juli 1945 ontslagen.

Na de oorlog zijn er nogal wat korpsleden voor tribunalen verschenen, vooral als ze hun status als staatspolitieaanpakker te veel gebruikten of vertoonden. Bijzonder is wel dat veel veroordelingen tamelijk 'mild' uitpaktten. Een aantal korpsleden is geschorst en ontslagen met verval van alle rechten, hoewel ook daar grote verschillen tussen zaten.

Kapitein Pernot werd bijvoorbeeld veroordeeld tot twee maanden internering met als interessante formulering 'overwegende dat beschuldigde een gelukkige keuze heeft gedaan toen hem werd aangeboden alternatief van NSB-burgemeester of officier in de staatsbrandweerpolitie, waarbij hij deze functie heeft verkozen en na opleiding als zodanig werkzaam is geweest'.¹³

Tot besluit: brandweercolonnes 2.0

Nut en noodzaak van optreden in groter brandweerverband hadden zich in Engeland en Duitsland, maar dus ook in Nederland bewezen en toen in 1953 begonnen werd met de opbouw van de Bescherming Bevolking, werden vrijwilligers geworven voor mobiele brandweercolonnes. Ook de 800 eervol ontslagen leden van de Rijksbrandweer werden aangeschreven en daarvan meldden zich er 250 aan.¹⁴ Uiteindelijk werden die colonnes door militairen gevormd, zodat hun dienstneming niet nodig was. Toen de mobiele colonnes werden vervangen door de regionale brandwieren, is het systeem van het werken met pelotons en compagnieën weer overgenomen en tot op de dag van vandaag zijn dit bij de brandweer bekende termen.

¹³ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Directoraat-Generaal Bijzondere Rechtspleging, Personeelsdossiers, nummer toegang 2.09.70, inventarisnummers 49533 en 97658.

¹⁴ Koppers, *Vijftig jaar Inspectie voor het Brandweerwezen*, 123.

20 Ter ondersteuning van de Bescherming Bevolking werd ook een Korps Mobiele Colonne opgericht, gevuld met buitengewoon dienstplichtigen en voorzien van Magirus-autospuiten als opvolgers van de door de Staatsbrandweerpolitie gebruikte wagens. Ansichtkaart, 1966.

Collectie auteur

Slachtoffers

De navolgende korpsleden van de Rijksbrandweer, Brandweerpolitieafdelingen of Staatsbrandweerpolitie zijn gedurende de oorlog om het leven gekomen in of door hun functie. Bij de directe inzet als brandweerman is er eigenlijk niet een omgekomen, zoals dat bij de 'gewone' beroepsbrandweerkorpsen wel gebeurt. Er zijn wel een aantal brandweerlieden door misdaden omgekomen, vaak uit represaille voor hun keuzes.

Jan Antonie van Grondelle, Rotterdam, *29-11-1915 Rotterdam

Op 4 mei 1943 brak tijdens het ophangen van slangen een balk van de geïmproviseerde slangentoren op een plat dak van het Aloysius College aan de Oostduinlaan 50 in 's-Gravenhage, de hoofdvesting van de Rijksbrandweer. Van de twee brandweerlieden die daardoor op de grond vielen, overleed wachtmeester J.A. van Grondelle van de 4^e compagnie op 10 mei in het Bronovo Ziekenhuis.

Gerardus Everardus Janssen, Bommel, *5-11-1918 Bommel

Op 22 februari 1944 werd de wachtmeester G.E. Janssen van de staf van de afdeling *Holland*, waarschijnlijk op verlof, samen met zijn moeder en zuster, dodelijk getroffen bij het bombardement op Nijmegen.

Aart Rauws, Zuilen, *28-7-1905 Amsterdam

Op 10 mei 1944 kwam in Rotterdam Charlois de hoofdwachtmeester A. Rauws door verdrinking in de Maas om het leven. Rauws was op dat moment administrateur van de 3e compagnie van de afdeling *Holland*, gevestigd te Rotterdam en voortvluchtig als verdachte van verduistering. De schouwarts ging uit van zelfmoord en zo werd het intern ook gemeld.

Alfred Marie Annus Spaargaren, Den Haag, *9-10-1913 Den Haag

Op 3 september 1943 sneuvelde Spaargaren als SS-Obersturmführer 'voor de Germaansche Wereld en haar Führer'. Hij was van 1-8-1942 tot 1-11-1942 in dienst van de Rijksbrandweer in de rang van kapitein en werd ontslagen wegens ongeschiktheid, die bleek tijdens de opleiding tot brandweerofficier in Duitsland.¹⁵

Willem Frederik Hofman, Axel, *15-1-1916 Terneuzen

Op 16 september 1944 kwam de wachtmeester W.F. Hofman, van de 1^e compagnie van de afdeling *Brabant* om het leven in de buurtschap Schapenbout, gemeente Axel (Zeeland). Tijdens zijn verlof werd hij bij het woonhuis van zijn schoonouders gedood door een luchtaanval ter ondersteuning van de opmars van de geallieerden. Op 21 september werd hij in Axel ter aarde besteld als burgerslachtoffer.

Godefridus Hubertus Aarts, Helmond, *29-3-1919 Helmond

Volgens een melding van de politie Helmond werd gewezen opperwachtmeester G.H. Aarts van de 3e compagnie van de afdeling *Holland* uit Rotterdam in Bakel, gemeente Deurne en Liesel doodgeschoten op 21 september 1944. Hij was op 20 november 1943 ontslagen.

Hendrik Joseph van Kempen, Eyselshoven, *25-3-1903 Ubach over Worms

Op 28 september 1944 om 17.55 uur werden tijdens een geallieerde luchtaanval op een spoorwegkruispunt aan de Morgenzonweg in Winterswijk twee burgers en de opperwachtmeester H.J. van Kempen van de aldaar gevestigde afdeling *Brabant* van de Staatsbrandweerplicht gedood door boordvuur van geallieerde vliegtuigen.

¹⁵ *Storm-SS. Weekblad der Germaansche SS in Nederland (14-4-1944).*

Gerhardus Adelberthus Meijer, Haarlem, *10-4-1898 Ermelo

Op 10 oktober 1944 overleed in het ziekenhuis kapitein G.A. Meijer van de Brandweerpolitie-afdeling Brabant nadat hij eerder in het kantoor van die eenheid aan de Haitsma Mulierweg in Winterswijk was neergeschoten door Oberleutnant der Schutzpolizei der Res. Albert Wilkens, verbindingsofficier voor de BdO bij de afdeling Brabant. De reden was zijn weigering om mee te werken aan de verplaatsing van zijn mensen en materieel naar de Organisation Todt in Doesburg. Een rapport uit 1945 noemt het 'een hem overkomen dienstongeval'.

Cornelis Haye, Heino, *6-12-1924 Heino

Op 28 november 1944 werd op de schietbaan van Kamp Amersfoort te Leusden de onderwachtmeester C. Haye van de staf van de afdeling Brabant met tien anderen, onder wie zijn broer Flip, gefusilleerd als represaille voor een aanslag door het verzet op twee NSB'ers. Na een aanslag op een seinhuisje van het spoor bij Zwolle waren acht man van het verzet opgepakt, onder wie de broers Haye.

Josephus Dirk Noordermeer, Den Haag, *19-2-1914 Den Haag

Op 15 december 1944 rond 18:15 uur werd de ondergedoken wachtmeester J.D. Noordermeer van de 4e compagnie van de afdeling Holland samen met elf andere gevangenen gefusilleerd op de Laan van Nieuw Oost-Indië 5-7 in 's-Gravenhage als represaille voor de dood van een Duitse militair. Kort daarvoor waren de percelen 3 t/m 7 opgeblazen. Noordermeer was na verraad gearresteerd wegens het bezit van een jachtgeweer.

Antonius Adrianus Henricus Oprinsen, Eindhoven, *25-11-1910 Tilburg

Op 14 januari 1945 overleed in kamp Vught hoofdwachtmeester A.A.H. Oprinsen van de 1e compagnie van de afdeling Brabant, nadat hij op 26 september 1944 in Eindhoven was opgepakt wegens zijn lidmaatschap van de NSB. Op 25 november 1944 was hij overgebracht naar Kamp Vught.

Gerrit Jan Mekkering, Zuidbroek, *17-6-1913 Warffum

Op 6 maart 1945 overleed in het concentratiekamp Neuengamme vaandrig G.J. Mekkering van de 2e compagnie van de afdeling Brabant, die daar na zijn arrestatie op 5 september 1944 thuis in Zuidbroek (Gr.) naar toe was gebracht.

Johannes Adolf Obert, Den Haag, *4-5-1925 Den Haag

Op 8 maart 1945 werd de ondergedoken onderwachtmeester J.A. Obert van de 2e compagnie van de afdeling Holland samen met 28 anderen geëxecuteerd op de Waalsdorpervlakte te Wassenaar als represaille voor de aanslag op de Duitse politiechef Rauter. Hij was op 3 maart met zijn zwangere verloofde en oom aangehouden in Bezuidenhout op verdenking van plundering. Ook zijn oom werd doodgeschoten.

Willem Gerrit Tulp, Den Haag, *2-3-1909 Amsterdam

Op 15 maart 1945 overleed in het concentratiekamp Sachsenhausen, kamp Oranienburg wachtmeester W.G. Tulp van de 3e compagnie van de afdeling Brabant, die in augustus 1944 was gearresteerd en naar kamp Vught was overgebracht. Op 5 of 6 september 1944 werden de gevangenen naar Duitsland gevoerd. Hij was de chauffeur van de op 7 maart 1944 verongelukte dienstauto in Deurne.

Cornelis Johannes Ooms, Den Haag, *12-12-1925 Den Haag

Op 6 april 1945 werd in het gehucht Westenschouwen in de gemeente Burgh (Zee-land) de onderwachtmeester C.J. Ooms van de 2e compagnie van de afdeling Holland dodelijk geraakt door artillerievuur vanaf Noord-Beveland. Hij was op dat moment werkzaam als arbeider voor de Duitse Wehrmacht.

Thomas Wouterus de Vries, Wageningen, *17-6-1921 Haren

Op 10 april 1945 overleed in concentratiekamp Sachsenhausen, kamp Oranienburg, onderwachtmeester T.W. de Vries van de 3e compagnie van de afdeling Brabant, die zich op 28 juli 1944 bij het politiebureau in Wageningen meldde omdat hij vernomen had dat hij werd gezocht. Hij werd overgebracht naar de Sicherheitsdienst in Arnhem en kwam in Sachsenhausen terecht. De Vries was op 5 februari 1944 ondergedoken vanuit Deurne, toen bekend werd dat hij in Duitsland zou worden ingezet.

Gerardus van Wierst, Zutphen, *1-7-1923 Deventer

Op 13 april 1945 overleed in de gemeente Voorst de ondergedoken wachtmeester G. van Wierst van de afdeling Holland, waarschijnlijk door granaatvuur, toen de Posterenk in de vuurlinie kwam te liggen tijdens het oprukken van geallieerde troepen.

Jacobus Cornelis Stevens, Valkenburg, *1-4-1919 Rotterdam

Op 28 april 1945 overleed in het concentratiekamp Sandbostel wachtmeester J.C. Stevens van de 1e compagnie van de afdeling Holland, die daar wegens verzetsactiviteiten naar toe was overgebracht.

Arie van der Kwast, Den Haag, *16-12-1920 Den Haag

Op 18 mei 1945 overleed in het concentratiekamp Sandbostel wachtmeester A. van der Kwast van de staf van de afdeling Brabant, die daar wegens verzetsactiviteiten naar toe was overgebracht. Hij was lid van de Haagse Knokploeg en werd op 28 december 1944 gearresteerd.

Jacobus Johannes Boerboom, Wehl, *11-8-1925 Didam

Op 30 juli 1945 overleed in het bewarings- en verblijfskamp Harskamp de gewezen wachtmeester J.J. Boerboom van de 1e compagnie van de afdeling Holland. Hij was op 13 december 1944 overgegaan naar het Polizei Freiwilligen Batl. 'Niederlande' en later gearresteerd.

Jan Willem Huizing, Beilen, *31-12-1919 Zuidwolde

Op 8 april 1946 liepen vijf gedetineerden weg uit het interneringskamp te Westerbork, onder wie de gewezen onderluitenant J.W. Huizing van de staf van de afdeling Brabant. De volgende ochtend werden ze achterhaald in een bos en drie van hen doodgeschoten, onder wie Huizing.

Evert Jan te Boekhorst, Arnhem, *9-9-1921 Arnhem

Bij de gevechten om Berlijn vanaf 16 april 1945 werd wachtmeester E.J. te Boekhorst, voorheen van de 3e compagnie van de afdeling Holland gevangengenomen door Russische troepen, terwijl hij dienstdeed bij de Feuerschutzpolizei in Berlijn. Op 26 februari 1953 is hij overleden verklaard.

Abstract

After the occupation by German troops in May 1940, the German authorities demanded the Dutch fire service be remodelled in line with their own example. In Germany, firefighting had been a police task since 1938. Fire service columns were formed to stop the spread of large-scale fires after air attacks. A great deal of organisation was needed to deploy the large number of pumps, men and large quantities of water.

In the Netherlands two mobile columns were formed, which ultimately comprised about 1200 men in two large units, each consisting of four companies with a total of 223 vehicles.

The firefighters were trained in the German way and became highly disciplined. The units were deployed after air raids on Rotterdam, Amsterdam and Haarlem in 1943, and Nijmegen and The Hague in 1944. From February 1944, however, the Dutch units were also sent to help in different German cities under attack. The Dutch fire service columns were stationed in eight depots in The Hague, Rotterdam, Baarn, Weesp, Deurne and Winterswijk. The last of the Dutch column was disbanded and sent to the German Fire Service School in Beeskow near Berlin in September 1944.

Keywords

fire protection police columns, supra-local assistance, mobile firefighting column, fire prevention police force, fire protection police companies

Over de auteur

Gerard Koppers (1953) heeft een buitengewoon grote belangstelling voor de brandweergeschiedenis. Al vanaf 1971 schrijft hij daarover regelmatig artikelen in tijdschriften en in 1975 was hij mede-oprichter van wat nu de Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Brandweerwezen is. Ook stond hij aan de wieg van het Nationaal Brandweer Documentatie Centrum (nu onderdeel van Korpora) en de Nationale Collectie Bescherming Bevolking (eveneens bij Korpora terechtgekomen). Hij schreef meerdere boeken over de brandweer(geschiedenis) en is (natuurlijk) betrokken bij het Netwerk Geschiedenis van Brandweer Nederland en het Nationaal Brandweerm Monument. Als bibliothecaris/archivaris bracht hij veel tijd door in archieven.